

Türkiyat (Araştırmaları) Enstitüsü

Türkiye'nin ilk Sosyal Bilimler Enstitüsü

Cumhuriyetin 29 Ekim 1923'te ilânından sonra Atatürk, Köprülüzâde Mehmed Fuad'ı (Ord. Prof. Dr. Mehmed Fuad Köprülü) İstanbul Darülfünûnu bünyesinde Türk kültürünü ve medeniyetini dil, edebiyat, folklor sahalarda inceleyecek, araştıracak ve bunların sonuçlarını yayımlayacak bir ilim müessesesi kurmakla ile görevlendirdi. Takriben bir yıllık bir hazırlık döneminden sonra 12 Kasım 1924 (12 Teşrinisânî 1340)'te Atatürk'ün başkanlığındaki Bakanlar Kurulu'nun 1111 numaralı kararı ile; İstanbul Darülfünûnu Edebiyat Şubesi'ne bağlı bir ilim ve kültür yuvası olan *Türkiyat Enstitüsü* kuruldu. Türkiyat Enstitüsü Türkiye Cumhuriyetinde Bakanlar Kurulu kararı ile kurulan ilk ve tek sosyal bilimler enstitüsüdür. Türkiyat Enstitüsü, 1924-1982 yılları arasında *Türkiyat Enstitüsü*, 1982-1991 yılları arasında da 2547 sayılı üniversiteler kanununun gereği olarak *Türkiyat Araştırma Merkezi* adı ile 67 yıl Edebiyat Fakültesi Dekanlığına bağlı olarak faaliyet gösterdi. Son olarak 16 Ocak 1991'de kabul edilip 24 Ocak 1991 tarihinde Resmî Gazetede yayımlanan 3699 sayılı kanunla İstanbul Üniversitesi Rektörlüğüne bağlı *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü* adlı bir teşekkül olarak yeniden yapılandı. Bizzat Atatürk tarafından tespit edilen amblem "Elinde meşale tutan bir bozkurt"tur. Bilindiği gibi "bozkurt" Türk milletinin Ergenekon adlı mitolojik ülkeden çıkma anındaki öncüsüdür. Türkiyat Enstitüsünün 6. müdürü olan merhum Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu Atatürk'ün "bozkurt" sembolü ile Türklüğün yeniden doğuşunu kastettiğini söylemişti. Yanan meşale ise "ilim ateşi" idi. Türk âlimleri Türk dili, edebiyatı, folkloru, kültürü ve medeniyeti vb. sahalarda araştırma ve incelemeler yapacak ve ilim âlemini aydınlatacaktı. Enstitünün kuruluşundan bugüne kadar müdürlüğünü yapanlar şu bilim adamlarıdır:

1. Ord. Prof. Dr. Mehmed Fuad Köprülü (Türk Edebiyatı Profesörü) Türkiyat Enstitüsünün ilk ve kurucu müdürüdür. Köprülü, 1939 yılına kadar müdürlük yapmıştır. Daha sonra Türkiyat Enstitüsü Müdürlüğüne sırası ile,
2. Ord. Prof. Dr. Reşid Rahmeti Arat (Eski Türk Dili)
3. Prof. Dr. İsmail Hikmet Ertaylan (Eski Türk Edebiyatı),
4. Prof. Dr. Cavit Baysun (Türk Tarihi),
5. Prof. Fahir İz (Eski Türk Edebiyatı),
6. Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu (Yeni Türk Dili),
7. Prof. Dr. Mehmet Kaplan (Yeni Türk Edebiyatı),
8. Prof. Dr. Sâdettin Buluç (Yeni Türk Dili),
9. Prof. Dr. Mehmet Kaplan (Yeni Türk Edebiyatı) -ikinci kez-,
10. Prof. Dr. Ali Alparslan (Eski Türk Edebiyatı),
11. Prof. Dr. Mertol Tulum (Yeni Türk Dili),
12. Prof. Dr. Kemal Eraslan (Yeni Türk Dili),
13. Prof. Dr. Mertol Tulum (Yeni Türk Dili) -ikinci kez-,
14. Prof. Dr. Osman Fikri Sertkaya (Eski Türk Dili) -üst üste dört kez getirilmişlerdir.

Enstitü müdürlerinin ilim sahalarından da açıkça görüleceği üzere Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nün ana çalışma sahası Türk Dili ve edebiyatı sahası idi. Ancak 3699 sayılı kanunla Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nün ana çalışma sahası Türk dili ve Edebiyatı, Türk Tarihi ve Türk Sanatı olmak üzere üç anabilim dalı olarak tespit edilmiştir. Türkiyat Enstitüsü'nün ilk binası İstanbul Üniversitesi merkez binası girişinde hâlen Profesörler Evi olarak kullanılan binadır. Enstitü 1948 yılında Beyazıt Hamamı arkasındaki Seyyid Hasan Paşa Medresesine taşınmıştır. 1989 yılından sonra özel olarak yapılan Fatih Parkı karşısında Horhor'daki beş katlı 2000 m2 kullanım alanına sahip yeni binasına yerleştirilmiştir. 1922 yılında Kırgız=Hakas'ların Sağay boyuna mensup Türk kökenli Sovyet Türkoloğu Nikolay A. Katanov'dan 3000 altın liraya satın alınan 7325 ciltlik kütüphanesi, Enstitü Kütüphanesinin çekirdeğini teşkil etmiştir. 1931 yılında satın alma yolu ile 10.000'den fazla kitaba sahip olan kütüphanede; hâlen 55.000'den fazla kitap vardır. Yapılan kitap bağışları arasında 1955 yılında Hüseyin Sadettin Arel'in, Türk mûsikîsi ağırlıklı kütüphanesi başta olmak üzere 1968 yılında Prof. Dr. Hamit Ongunsu'nun, 1971 yılında Halit Ziya Uşaklıgil'in, 1973 yılında Sultan Beg'in, 1974 yılında Prof. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın, 1980 yılında Mehmet Behçet Yazar'ın, 1995'te Prof. Dr. Muharrem Ergin'in, 2000 yılında Prof. Dr. Osman Nedim Tuna'nın bağış kitapları sayılabilir. Bütün bunlara ilaveten Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrenci ile öğretim üye ve yardımcılarının hazırladıkları 2750'yi aşkın çalışma, lisans, yüksek lisans ve doktora tezi de kütüphanenin özel bir bölümünü teşkil eder. Türkiyat Enstitüsü monografi ve süreli olmak üzere iki ayrı sahada yayın yapmıştır. İlk seri olan müstakil monografilere 1927 yılında V. V. Bartold'un *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler* adlı eseri yayımlanarak başlanmış ve monografiler serisinde 1945 yılına kadar 25 cilt eser yayımlanmıştır.

Bu monografilerin başlıcaları şunlardır:

1927

1. V. Bartold, *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*.
14. Azîz bin Esterabadî, *Bezm ü Rezm*, (neşreden: Kilisli Rif'at).

1928

2. H. A. Gibbons, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu* (tercüme eden: Ragıp Hulusi).
4. Köprülüzade Mehmed Fuad, *Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri ve Divan-ı Türki-i Basit*.
5. Kilisli Rif'at, *Maniler*.
12. F. W. Hasluck, *Bektaşilik Tedkikleri*, (tercüme eden: Ragıp Hulusi).
13. *El-kavâninü'l-külliyè li-zabt'l-lügati't-Türkiyye*, Müellifi mechul lügat-gramer, (neşreden: Kilisli Rif'at).

1929

6. Köprülüzade Mehmed Fuad, *Gevherî*.
7. Köprülüzade Mehmed Fuad, *Erzurumlu Emrah*.
8. Köprülüzade Mehmed Fuad, *Pir Sultan Abdal*.
15. Köprülüzade Mehmed Fuad, *Influence du Chamanisme Turco-Mongol sur les Ordres mystiques musulmans*.

1930

3. V. Bartold, *Uluğ Bey ve Zamanı*.
9. Köprülüzade Mehmed Fuad, *Onaltıncı Asır Sonuna Kadar Türk Saz Şâirleri*.
10. Köprülüzade Mehmed Fuad, *Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman Hikâyesi*.
11. Pertev Nâilî, *Koroğlu Destanı*.
16. H. A. R. Gibb, *Orta Asya'da Arab Fütuhâtı*, (tercüme eden: M. Hakkı)
17. Max Silberschmidt, *Venedik Membalarına Nazaran Şark Meselesi*, (tercüme eden: Ahmed Celâl).
18. Ahmet Refik, *Anadolu'da Türk Aşiretleri*.
21. Abû Hayyân, *Kitabü'l-idrâk li lisâni'l-etrâk*, (neşreden: Ahmet Caferoğlu).

1931

19. Ahmet Refik, *Osmanlı Devrinde Türkiye Madenleri*.
20. Abdülbaki, *Melâmilik ve İlk Melâmiler*.
22. *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası, I-II* (1931-1939).

1933

23. Ahmet Caferoğlu, *Uygur Sözlüğü, I-III* (1933-1938).

1935

24. Köprülüzade M. Fuad, *Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi, I*.

1945

25. Ömer Lütfi Barkan, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Zirai Ekonominin Hukukî ve Malî Esasları - Kanunlar, I*.

Sürelî Yayınlar:

1925

1. *Türkiyat Mecmuası, Cilt I*.

1926

2. *Türkiyat Mecmuası, Cilt II*.

1926-1933

3. *Türkiyat Mecmuası, Cilt III*.

1934

4. *Türkiyat Mecmuası, Cilt IV*.

1935

5. *Türkiyat Mecmuası*, Cilt V.

1936-1939

6. *Türkiyat Mecmuası*, Cilt VI.

1940-1942

7. *Türkiyat Mecmuası*, Cilt VII-VIII (cüz 1).

8. *Türkiyat Mecmuası*, Cilt VII-VIII (cüz 2).

1946-1951

9. *Türkiyat Mecmuası*, Cilt IX.

1951-1953

10. *Türkiyat Mecmuası*, Cilt X.

1954

11. *Türkiyat Mecmuası*, Cilt XI.

1955

12. *Türkiyat Mecmuası*, Cilt XII.

1958

13. *Türkiyat Mecmuası*, Cilt XIII.

1964

14. *Türkiyat Mecmuası*, Cilt XIV.

1968

15. *Türkiyat Mecmuası*, Cilt XV.

1971

16. *Türkiyat Mecmuası*, Cilt XVI.

1972

17. *Türkiyat Mecmuası*, Cilt XVII.

1973-1975

18. *Türkiyat Mecmuası*, Cilt XVIII.

1976-1979

19. *Türkiyat Mecmuası*, Cilt XIX.

1980-1997

20. *Türkiyat Mecmuası*, Cilt XX.

1970'li yıllarda Türkiyat Enstitüsü mensupları yeni bir çalışma içerisine girdi. Enstitü Müdürü Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu'nun başkanlığında Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 50. yıl dönümü dolayısı ile I. Milletler Arası Türkoloji Kongresi toplandı. Her üç yılda bir toplanan bu milletler arası kongrenin 1988 yılında altıncısı yapıldı. 1978 yılından itibaren ara yıllarda sadece Türkiye âlimlerinin katıldığı Millî Türkoloji Kongresi'ni toplamaya başlayan Enstitü, sekiz kere de Millî Türkoloji Kongresi tertiplemiştir. Bu millî ve milletler arası kongrelerin toplanma tarihleri şunlardır:

1. I. Milletler Arası Türkoloji Kongresi (15-20 Ekim 1973) Başkan: A. Caferoğlu; Genel Sekreter: S. Buluç
2. II. Milletler Arası Türkoloji Kongresi (4-9 Ekim 1976) Başkan: M. Kaplan; Genel Sekreter: S. Buluç
3. I. Millî Türkoloji Kongresi (6-9 Şubat 1978) Başkan: S. Buluç; Genel Sekreter: M. Ergin
4. II. Millî Türkoloji Kongresi (5-9 Şubat 1979) Başkan: S. Buluç; Genel Sekreter: M. Ergin
5. III. Milletler Arası Türkoloji Kongresi (24-29 Eylül 1979) Başkan: S. Buluç; Genel Sekreter: M. Ergin
6. III. Millî Türkoloji Kongresi (6-10 Ekim 1980) Başkan: S. Buluç; Genel Sekreter: M. Ergin
7. IV. Millî Türkoloji Kongresi (19-23 Ekim 1981) Başkan: S. Buluç; Genel Sekreter: M. Ergin
8. IV. Milletler Arası Türkoloji Kongresi (20-25 Eylül 1982) Başkan: S. Buluç; Genel Sekreter: M. Ergin
9. V. Millî Türkoloji Kongresi (26-30 Eylül 1983) Başkan: A. Alparslan; Genel Sekreter: M. Ergin
10. VI. Millî Türkoloji Kongresi (24-29 Eylül 1984) Başkan: A. Alparslan; Genel Sekreter: O. Sertkaya
11. V. Milletler Arası Türkoloji Kongresi (23-28 Eylül 1985) Başkan: A. Alparslan; Genel Sekreter: O. Sertkaya
12. VII. Millî Türkoloji Kongresi (15-21 Eylül 1986) Başkan: A. Alparslan; Genel Sekreter: O. Sertkaya
13. VIII. Millî Türkoloji Kongresi (14-18 Eylül 1987) Başkan: A. Alparslan; Genel Sekreter: O. Sertkaya
14. VI. Milletler Arası Türkoloji Kongresi (19-23 Eylül 1988) Başkan: A. Alparslan; Genel Sekreter: O. Sertkaya

1973'ten 1988 yılına kadar yapılan 14 millî ve milletlerarası Türkoloji Kongresi'nde Türk dili, Türk edebiyatı, Türk tarihi, Türk sanat tarihi, Türk musikisi, Türk folkloru, Türk coğrafyası, Türk-İslam felsefesi, Türk düşünce tarihi, Türk din tarihi gibi sahalarda 3500'den fazla konuyu Türk ve dünya âlimlerinin en seçkinlerine hazırlatmıştır. 1985 yılında toplanan V. Milletler Arası Türkoloji Kongresi'nde SSCB delegasyonu ile ikili Türkoloji kollokyumları yapılması konusunda prensip anlaşmasına varıldı ve Türkiye Cumhuriyeti ile SSCB arasında her iki yılda bir imzalanan "Bilimsel ve Kültürel Değişim Programı"nın 6. maddesi gereğince TC ile SSCB arasında yedişer âlimin katıldığı Türkoloji kollokyumları 1988 yılından itibaren başlatılmıştır. I. Sovyet-Türk Kollokyumu, 1-8 Temmuz 1988 tarihleri arasında Azerbaycan'ın baş şehri Bakü'de toplandı. Bu ilk kollokyumda "*Kültür Anıtı Olarak Dede Korkut Kitabı*" konusu işlendi. Kollokyum bildirileri *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1988*'de yayımlandı. II. Türk-Sovyet Kollokyumu, 25-31 Ekim 1989 tarihleri arasında Türkiye'de Elazığ-Fırat Üniversitesinde toplandı. Bu kollokyumda "*Edebî Dil olarak Türkçe (Türkçenin doğuşu ve gelişmesi)*" konusu işlendi. Kollokyum bildirileri *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1989*'da yayımlandı. III. Sovyet-Türk Kollokyumu, 8-14 Haziran 1990 tarihleri arasında Kazakistan'ın baş şehri Almatı'da toplandı. Bu kollokyumda

"Göktürk Anıtları (dil, edebiyat, tarih, arkeoloji, sanat, kültür)" konusu işlendi. Kollokyum bildirileri *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1990*'da yayımlandı. IV. Türk-Sovyet Kollokyumu, 14-21 Haziran 1991 tarihleri arasında Konya-Selçuk Üniversitesinde toplandı. Bu kollokyumda "*Başlangıcından XIII. Asrın Sonuna Kadar Türk Şiiri (doğuşu ve gelişmesi)*" konusu işlendi. Kollokyum bildirileri *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1991*'de yayımlandı. V. Sovyet-Türk Kollokyumu, 30 Temmuz - 7 Ağustos 1992 tarihleri arasında Kırgızistan'ın baş şehri Bişkek'te toplandı. Bu kollokyumda "Türk Dünyasında Destan Türü (genel değerlendirme)" konusu işlendi. Kollokyum bildirileri *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1992*'de yayımlandı. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsünün Prof. Dr. Osman Fikri Sertkaya'nın Müdürlüğündeki son dönemi, Enstitünün 6. müdürü olan Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu'nu 17 Nisan 1998 tarihinde düzenlenen *100. Doğum Yılı Dolayısıyla Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu'nu Anma Toplantısı* ile başladı. İstanbul'un Fatih Sultan Mehmed tarafından fethinin 544. yıldönümü dolayısıyla *Fatih Sultan Mehmed Han ve İstanbul'un Fethi* adlı bilimsel toplantı 28 Mayıs 1997, Çarşamba günü İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Konferans Salonu'nda yapıldı. Bu anma toplantısında Abdülkadir Özcan "İstanbulun fethinin Türk ve dünya tarihindeki yankıları"; Necat Birinci "Yeni Türk şiirinde Fetih ve Fâtih"; Hayati Develi "Evliya Çelebi Seyahatnâmesine göre İstanbulun fethi" konularını bildiri olarak sunmuşlardır. 25 Aralık 1997, Perşembe günü 20. yüzyılda Türk dünyasının en önde gelen şâiri olan Şehriyar'ın doğumunun 90. yıldönümü Dışişleri Bakanlığımızdan gelen istek doğrultusunda kutlanmış, *Seyyid Mehmed Hüseyin Behçet Tebrîzî Şehriyâr'ın doğumunun 90. yıl dönümü anma toplantısı* adlı toplantı Yıldız Kocasavaş'ın "Şehriyar'ın hayatı", Muhammed Nur Doğan'ın "Şehriyar'ın Türkçe şiirleri", Yrd. Doç. Dr. Raida Said'in "Şehriyar'ın Farsça şiirleri", Prof. Dr. Osman Fikri Sertkaya'nın "Şehriyar'a Türkiye'de yazılan nazireler" konulu konuşmaları ile gerçekleşmiştir. 1997 yılından itibaren ara verilen Millî ve Milletler Arası Türkoloji Kongreleri ile ikili kollokyumların tekrar yapılması kararlaştırıldı. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nün Türk dili, edebiyatı ve folklori ile ilgili anabilim dallarının millî kongresi 15-19 Eylül 1997 tarihlerinde İstanbul Üniversitesinde toplandı. IX. Millî Türkoloji Kongresi (15-19 Eylül 1997) Başkan: O. Sertkaya; Genel Sekreter: Ö. Tabaklar. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nün Türk tarihi, sanatı ve kültürü ile ilgili anabilim dallarının millî kongresi ise 25-27 Eylül 1998 tarihlerinde Sayın Cumhurbaşkanımız Süleyman Demirel'in de teşrifleri ile İstanbul Üniversitesinde toplandı. 24. X. Millî Türkoloji Kongresi (25-27 Eylül 1998) Başkan: O. Sertkaya; Genel Sekreter: M. Aydın. Türkiye ile Rusya arasındaki ikili kollokyumlar da ilk kollokyumun 10. yıl dönümü dolayısıyla 22-26 Aralık 1998 tarihlerinde Azerbaycan'ın baş şehri Bakü'de toplandı. II. Milletler Arası Dede Korkut Kollokyumu (22-26 Aralık 1998) (II. Beynelhalk "Dede Korkud" Kollokviumu) Baku-Azerbaycan. Bu ikili Kollokyumun bildirileri *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1999/II*'de yayımlandı. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsünün Türk tarihi, sanatı ve kültürü ile ilgili anabilim dallarının milletlerarası kongresi ise 8-12 Kasım 1999 tarihleri arasında Askerî Müze Kültür Sitesi'nde toplandı. VII. Milletler Arası Türkoloji Kongresi (8-12 Kasım 1999) Başkan: O. Sertkaya; Genel Sekreter: İ. Şahin. Türkiye ile Rusya arasındaki ikili kollokyumlardan üçüncü kollokyumun 10. yıl dönümü dolayısıyla *İkinci Milletler Arası Göktürk Anıt ve Yazıtları Kollokyumu*, (TİKA) Türk İşbirliği Kalkınma Ajansı'nın da iştiraki ile 23-30 Nisan 2000 tarihlerinde İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Konferans Salonu'nda toplandı. 23-30 Nisan 2000, İstanbul-TÜRKİYE Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü + Türk İşbirliği Kalkınma Ajansı (TİKA) *İkinci Milletler Arası Göktürk Anıt ve Yazıtları Kollokyumu*. Kollokyum bildirileri *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 2000*'de yayımlandı. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsünün kütüphanesinin temelini teşkil eden Nikolay Fedoroviç Katanov'un Doğumunun 140. ölümünün 80. yıl dönümü Türksoy ve Türk Dil Kurumunun da iştirakleri ile *Doğumunun 140. Ölümünün 80. yıl dönümü dolayısıyla Nikolay Federoviç KATANOV konferansları* İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Konferans Salonu'nda toplandı. 12 Kasım 2002, Salı, İstanbul-TÜRKİYE İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü + Türksoy + TDK *Doğumunun 140. Ölümünün 80. yıl dönümü dolayısıyla*

Nikolay Fedoroviç KATANOV konferansları. Konferans bildirileri Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanmaktadır. 12 Kasım 2004, Cuma, İstanbul-TÜRKİYE İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsünün Kuruluşunun 80. Yıl Dönümü Töreni.* 9-12 Eylül 2005, Kazan-TATARİSTAN Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü + Galimcan İbrahimov Dil ve Edebiyat Enstitüsü. *Türk-Tatar Kültür İlişkileri.* Konferans bildirileri Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanmaktadır. 7-8 Aralık 2006, İstanbul-TÜRKİYE İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü + Sabancı Müzesi. *Cengiz Han ve oğullarının icraatlarının Türk dünyasındaki akisleri.* Konferans bildirileri Sabancı Müzesi tarafından yayımlanmaktadır.

Osman Fikri SERTKAYA

KAYNAKÇA

Atatürk Devri Fikir Hayatı, Kültür Bakanlığı, Ankara 1981.

Atatürk ve Türk Dili, Ankara 1963.

Eğitim Politikası Üzerine Konuşmalar, Ankara 1984.

KAZDAĞLI, Güneş, **Atatürk ve Bilim,** Ankara 2002.

ÖZATA, Metin, **Atatürk, Bilim ve Üniversite,** Ankara 2007.

TEZCAN, Mahmut, **Atatürk ve Eğitim Bilimleri,** Ankara 2000.

17/05/2022 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turkiyat-arastirmalari-enstitusu/?pdf=3304> adresinden erişilmiştir